

Onderstaand artikel is gepubliceerd in *Inspirare. Tijdschrift voor charismatische & evangelische theologie*, jrg. 2 (2020), nr.1, p. 54-60 (rubriek 'Wegen tot vernieuwing. Praktijk berichten uit gemeenten en parochies', aflevering 25)

Het artikel reageert op de praktijkbeschrijving van de community KenHem in de Edese wijk Kernhem door pionier René Visser. Hij gaf er de voorkeur aan zijn artikel niet op het internet te plaatsen. Het is echter wel opvraagbaar bij Sake Stoppels via sstoppels@che.nl

Tot bloei komen. Zoeken naar een dienstbare weg in de eigen wijk

Nadine van Hierden en Sake Stoppels

Meer dan we in deze rubriek gewend zijn, zien we de persoonlijke worsteling van de auteur rondom zijn roeping en bestemming. In voorgaande afleveringen van de rubriek bleven de auteurs zeker niet buiten beeld, maar René Visser start zijn artikel wel heel persoonlijk. Hij maakt ons deelgenoot van zijn zoektocht, zijn teleurstelling in de bestaande kerken, het verdwijnen van zijn passie en de 'goedkope genade' (Bonhoeffer) waar hij een tijd van leeft. Dat is moedig en eerlijk. Het zal ook herkenbaar zijn, want kerk-zijn – in welke vorm dan ook – is een heus avontuur in deze tijd. We horen regelmatig van uitgebluste voorgangers, vermoeide gemeenteleden en teleurgestelde gelovigen. Ook in deze rubriek willen we daaraan niet voorbij gaan.

Visser biedt veel stof tot nadenken. We pakken er een aantal zaken uit. Allereerst de rol van de voortrekker, de ideoloog. Visser heeft een cruciale plek binnen KenHem. Hoe kwetsbaar is dat? Vervolgens staan we stil bij de digitale presentatie van KenHem: deze is behoorlijk 'seculier'. Hoe passend is dat? Een derde aandachtspunt is het bijeenkomen van drie vaak gescheiden werelden binnen Kenhem: zingeving, zorg en zaken. We zien deze ontwikkeling zich breder voordoen en daarom is het goed erbij stil te staan. Vervolgens vragen we aandacht voor Vissers verwijzing naar het begrip 'redding'. Dit begrip lijkt op gespannen voet te staan met de beoogde wederkerigheid

Voortrekkers en teamvorming

De Nederlandse Spoorwegen spelen een belangrijke rol in de wording van KenHem. Vissers toenmalige werkgever zette hem op een belangrijk nieuw spoor, dat van het belang van teamvorming. In je eentje kun je niet zoveel in een wijk. Het team is zeker belangrijk voor Visser – je leert elkaar veel beter kennen dan je ooit in de zondagse kerkbank zou kunnen, schrijft hij bijvoorbeeld – maar tegelijk zien we wel zijn zeer centrale plek in het geheel van KenHem. Uiteraard biedt een artikel geen zicht op het volledige functioneren van het initiatief, maar het verhaal laat wel zien dat de visie en de drive van Visser echt cruciaal zijn voor KenHem. Op zijn zolderkamer is er de doorbraak. Tot dan gescheiden werelden komen bij elkaar in een nieuwe visie en roeping. De vermoeide communityleden haken weer aan als hij deze nieuwe visie ontvouwt. Visser heeft de trekken van een *primus inter pares*.

Hoe moet je dat beoordelen? Voortrekkers zijn er altijd geweest en zullen er ook altijd blijven. Daar is uiteraard ook helemaal niets mis mee. Integendeel, we mogen dankbaar zijn voor mensen die grensverleggend denken en handelen. De kerk kan niet zonder 'de lof der

onaangepastheid' (H. Ph. Milikovsky).¹ De kerk heeft 'out of the box' denkers en werkers hard nodig, want heel gemakkelijk zakken we terug in iets als een onderhoudsmodus en gaan we enkel het vertrouwde spoor. Visionairs mogen niet ontbreken in de kerk en daarom is het zaak een klimaat te scheppen waarin ze in vrijheid kunnen ademen en hun dromen, inzichten en ideeën kunnen delen en zo mogelijk realiseren. Tegelijk is er altijd het risico dat een beweging te zeer gekoppeld blijft aan de initiator. We kunnen dat voor KenHem niet overzien, maar gezien de centrale plek van Visser in de profilering van de geloofsgemeenschap, is er wel grond hier bij stil te staan. Hoe voorkomen we dat de vitaliteit en continuïteit van een gemeenschap te zeer afhankelijk blijft van een pionier of initiator? Scherp geformuleerd: hoe kan Visser zo leidinggeven dat hij zichzelf in zekere zin overbodig maakt? Graham Pulkingham, predikant van de in de jaren '70 van de vorige eeuw 'herrezen' Church of the Redeemer in Houston (VS), stelde dat de kwaliteit van de voorganger pas echt duidelijk wordt bij diens langdurige afwezigheid of na diens vertrek.² Dat is een even wijze als prikkelende gedachte. Iemand sprak in dit verband eens over 'de creatieve afwezigheid' van voorgangers.³ Misschien is dat wel even wezenlijk voor een kerkelijke gemeente of een geloofsgemeenschap als creatieve aanwezigheid. Dit lijkt ook een belangrijke uitdaging te zijn aan het adres van KenHem: hoe kunnen ze creatieve aan- en afwezigheid van leidinggevenden zo combineren dat de bloei van de gemeenschap - en daarmee van de wijk - het meest gediend is?

Hoe presenteert je je?

Uiteraard is KenHem ook digitaal te vinden: <https://kenhem.com/>. Zoekend op Google met als trefwoord 'KenHem' kwamen we uit bij de toelichting 'het digitale buurtplatform van Kernhem in Ede'. Dat is geen tekst die direct aan een kerk of geloofsgemeenschap doet denken. Eenmaal op de site, blijft de kerk ook behoorlijk buiten beeld. We zien tal van activiteiten en initiatieven langskomen die ons in de sfeer van een buurthuis of wijkvereniging brengen. Dat het om een geloofsgemeenschap gaat wordt – afgezien van het subtiele woordspel *KenHem* - pas duidelijk als de digitale bezoeker doorklikt op 'brunchvieringen in Kernhem'. Er valt dan het volgende te lezen: "Wat is de brunchviering? Eerst gaan we lekker brunchen met elkaar. Daarna gaan we op een interactieve manier met elkaar in gesprek over het geloof in God en de bijbel. We ontdekken samen wat het geloof ons in deze tijd te zeggen heeft. Om daarin samen te groeien en elkaar op weg te helpen. De kids doen zoveel mogelijk mee en hebben ook een eigen programma. De viering is voor alle bewoners die willen leren over God!"⁴ De digitale terughoudendheid rond het zich bekendmaken als christelijke geloofsgemeenschap is verrassend als we het verhaal van René Visser hierboven hebben gelezen. Hij laat zich in zijn artikel immers zien als een gelovig mens die geloofstaal bepaald ook niet schuwt. Hoe krijgen we die twee bij elkaar? Is het strategisch om de geloofscomponent in je presentie niet te zeer naar voren te halen? Speelt de gelovige context van Ede hier mogelijk een rol? Het is een plaats in de Biblebelt, waar

¹ Vergelijk Jan Hendriks, *Verlangen en vertrouwen. Het hart van gemeenteopbouw*, Kampen 2008, p. 252

² Michael Harper, *Hoe een christengemeente tot bloei kwam*, Kampen z.j., p. 61. Meer hierover in Sake Stoppels, *Voor de verandering. Werken aan vernieuwing in gemeente en parochie*, Zoetermeer 2009, p. 221 ev.

³ Jaap Lodewijks, *Franciscaans leiderschap. Als het wassen van andermans voeten*, Utrecht 2011/2013, p. 45 ev.

⁴ <https://kenhem.com/agenda/66751/2019-11-10/brunchviering-kenhem-community-1> (geraadpleegd 23-12-2019)

ongetwijfeld ook verzet is tegen allerlei vormen van 'christelijkheid'. Hoe dan ook, de digitale presentatie van KenHem intrigeert.

In een (op het moment van schrijven) nog niet gepubliceerd onderzoek naar pioniersplekken viel op dat veel plekken zich zeer openlijk als christelijk en/of als kerkelijk presenteren.⁵ Het lijkt er op dat veel van deze plekken de schroom hebben afgeschud om zich 'christelijk' te noemen. Een van de plekken sprak zelfs over 'schaamteloos christelijk'. Deze openheid blijkt ook te werken. Er is duidelijkheid uit welke hoek de wind waait en tegelijk blijkt er ook ruimte te zijn voor mensen zonder christelijke achtergrond en/of zonder interesse in het christelijk geloof. Deze breedte zien we ook terug in Ede. Er zijn kringen van betrokkenen (gezin-familie-vrienden) en dat is ook bewust beleid. Het maakt dat er een enorme variëteit is in de groep mensen die zich op de een of andere manier verbonden weet met KenHem. Deze breedte is beduidend groter dan die van de gemiddelde kerkelijke wijkgemeente. Is dat mede te danken aan de terughoudendheid om de gemeenschap als christelijk te typeren of althans de christelijke wortels te laten zien? René Visser spreekt daar niet over, daarom leggen we dit punt maar als een vraag voor. Wat is hier in missionair opzicht wijs? Past in de Biblebelt een ander beleid dan in bijvoorbeeld het veel meer seculiere Almere? Hoe contextueel moet je zijn in je presentatie naar buiten?

Zingeving, zorg en zaken

In zijn bijdrage laat Visser zich niet alleen kennen als een gedreven en doelgericht pionier, maar ook als een spitsvondig ondernemer. Het is mooi te lezen over zijn ontwikkeling: van een businessman die geen kerk zou kunnen stichten, naar het *kairos*-moment dat Visser ontdekt dat zijn activiteiten als ondernemer voluit tot de kern van KenHem kunnen behoren. Zorg, zingeving en zaken gaan bij KenHem hand in hand en leiden tot een holistische visie op missie. Visser beschrijft er de grote voordelen van: het ontstaan van diverse aan elkaar gelinkte netwerken rondom allerhande thema's, de kansen voor samenwerking, de mogelijkheden voor verdieping van relaties.

Deze visie en werkwijze bieden inspiratie en stof tot reflectie. Zo is het een interessante vraag of de domeinen van zorg, zingeving en zaken gelijkwaardig gewaardeerd (moeten) worden, of dat er toch een zekere mate van hiërarchie is - dan wel gaandeweg zal ontstaan. Zijn zorg en zaken toeleidende wegen naar de zingeving? Of zijn de zaken in wezen net zo missionair geladen als de zingevingsactiviteiten? Visser schrijft erover dat er 'geen wezenlijk verschil' bestaat tussen deze taakvelden. Daarmee lijkt hij aan te sluiten bij een beweging in het missionaire veld die nadrukkelijker aandacht vraagt voor de kansen (en valkuilen) van de verbinding van theologie en ondernemerschap.⁶ Deze beweging krijgt onder andere stem bij monde van dr. Sam Wells. Deze predikant, verbonden aan de Anglicaanse Kerk St. Martin-in-the-Fields in hartje Londen, ontwikkelde een gemeenteopbouwmodel dat gekenmerkt wordt door vier C's: Charity, Commerce, Culture en Congregation. Deze 'C's' zijn volledig complementair aan elkaar. De daklozeninloop in Londen is dag en nacht open, en is net zo belangrijk als de activiteiten in de winkel en het restaurant onder de kerkzaal. De klassieke

⁵ De presentatie van het onderzoek heeft plaatsgevonden op 13 maart van dit jaar tijdens het landelijke missionaire PKN-evenement 'Blik naar buiten'

⁶ Vgl Sake Stoppels, 'Is de toekomst aan de reli-ondernemer?' in: *WKO-bulletin*, (2019), nr. 101, p. 37-39. Zie https://www.researchgate.net/publication/337758664_Is_de_toekomst_aan_de_reli-ondernemer_Aandacht_voor_een_groeiend_fenomeen

concerten op woensdagavond zijn een even wezenlijk onderdeel van de theologische visie als de kerkdienst op zondagmorgen.

In die lijn zou je de deelauto van Sharit ook kunnen beschouwen als een volwaardige uitingsvorm van de missie van KenHem en niet slechts als een handig instrument voor het leggen van relaties. De vraag is dan wel of degene die de deelauto leent, het rijden ook beschouwt als een onderschrijving van deze missie... De proefritjes die potentiële huurders vooraf maken samen met iemand van het KenHem-team zijn wellicht in meerdere dimensies als *proefritjes* te beschouwen.

‘Met’ in plaats van ‘voor’

Kernwoord voor de door Wells gepropageerde visie van kerk-zijn is het woordje ‘*met*’. Wells beschrijft dat dit letterlijk een *cruciaal* woord is: in de kerk gaat het niet om ‘doen voor’, maar om ‘zijn met’. Dat is de kern van wie God is: Ik zal er zijn. En van wie Jezus is: Immanuël. Gods bedoeling is om te zijn *met* ons, en Hij vraagt ons om te zijn *met* onze naaste, zoals Hij *met* ons is. Dan is de manier waarop de barista het kopje koffie in het restaurant maakt een teken van Gods zorg voor jou. En de maaltijd op dankdag in de gemeente, bereid door daklozen en de *rich and famous* tezamen, een tastbaar statement van de visie in praktijk.⁷

Dat woordje ‘met’ levert daarom ook een andere vraag op aan KenHem. In hoeverre lukt het om de afnemers van de geboden producten en diensten (cursusaanbod, faciliteren van jeugdwerk, kortingsaanbod voor zonnepanelen, etc) ten diepste als gelijkwaardig gesprekspartners te beschouwen bij de verdere ontwikkeling van KenHem? We lezen over wat de wijk in zijn algemeenheid betekent voor de ontwikkeling van Visser, zijn team en de andere groepen van mensen die betrokken zijn bij KenHem. Visser benoemt dat er sprake is van wederkerigheid: ‘de bloei van de buurt is onze bloei’. Wie is de ‘ons’ hier? En hoe concreet kunnen, mogen, willen wijkbewoners meepraten bij de verdere praktisering van de holistische visie en missie van KenHem, of blijft dat beperkt (bijvoorbeeld tot één van de domeinen)? Zijn ‘grenzen’ als het gaat om wederkerigheid en inspraak ten aanzien van de diepste missie van KenHem heilzaam of hinderlijk? Kortom: hoe is tot in de kern van KenHem de beweging tussen ‘doen voor’ naar ‘zijn met’? Deze vragen illustreren we met een reflectie op Vissers introductie van het begrip ‘redding’.

Bloei en redding; zoeken naar een theologisch profiel

Geïnspireerd vanuit Jeremia 29,7 is ‘bloei’ is een kernwoord in het profiel van KenHem. Ze zoekt de bloei van de wijk, want daarin en daarmee is ook de bloei van de eigen gemeenschap gegeven. Aan het einde van het artikel introduceert Visser vrij onverwacht een nieuw kernbegrip, en wel ‘redding’. Dat is na het voorgaande wat verrassend. ‘Bloei’ en ‘redding’ brengen ons in verschillende werelden. Als iets niet tot bloei komt, betekent het nog niet direct dat redding geboden is. Bij ‘redding’ zitten we daarentegen direct in de gevarenzone, er dreigt iets waarvan we gered moeten worden. Visser gebruikt het woord wel, maar duidt niet aan waarvan of waaruit mensen gered moeten worden. De klassiek-kerkelijke connotatie van het woord brengt ons in de sfeer van redding van oordeel en van een eeuwige scheiding van God. Daar zinspeelt Visser echter niet op. Dat intrigeert: waarom

⁷ Samuel M.B. Wells, *A Nazareth Manifesto - being with God*, Hoboken 2015. Vergelijk ook Samuel M.B. Wells, ‘To be or not to be’, in: *Inspirare*, jrg. 1 (2019), nr. 3, p. 10-17

is het woord 'bloei' kennelijk toch niet helemaal voldoende om de lading van KenHem te dekken?

Het zoeken naar bloei voor de wijk kent iets als wederkerigheid. Dat zien we ook verrassend terug in Jeremia 29. De ballingen worden opgeroepen de bloei van de stad te zoeken: 'Bid tot de Heer voor de stad waarheen ik jullie weggevoerd heb en zet je in voor haar bloei, want de bloei van de stad is ook jullie bloei.' (vs 7). Het zoeken naar bloei schept verbondenheid over religieuze grenzen heen. Visser ziet dat ook en stelt zelfs dat KenHem misschien meer van haar omgeving leert dan de omgeving van haar. Dat getuigt van bescheidenheid. Maar dan is er toch opeens het woord 'redding' dat minder wederkerig lijkt te zijn dan 'bloei'. Uiteraard is ook bij 'redding' coalitievorming mogelijk. Denk aan bijvoorbeeld het redden of bevrijden van mensen uit eenzaamheid en sociaal isolement. Maar we kunnen vermoeden dat Visser met de introductie van het begrip 'redding' ook iets wil inbrengen dat andere partners in het opbouwproces binnen Kernhem niet zullen inbrengen. En dan wordt het spannend. Want dan gaat het om het eigene van de bijdrage vanuit de christelijke traditie aan de bloei van mensenlevens en samenlevingen. Is er iets dat zij als enige kan bijdragen? Visser heeft daar ongetwijfeld wel een bepaald beeld bij. Missionaire presentie heeft dat ook nodig, maar op dit punt blijft het in de praktijk vaak wat onhelder.⁸ Over het diepste 'why' (Simon Sinek) van missionair zijn en handelen wordt lang niet altijd echt (door)gesproken. Daarom is de uitnodiging aan het adres van Visser om nog scherper het eigen theologische profiel te verwoorden misschien wel vooral een uitnodiging aan alle missionaire initiatieven: wie zijn we, vanuit welke geloofsovertuigingen willen we werken en wat betekent dat voor ons concrete functioneren?

In dit verband brengen we ons nog even Vissers ondernemerschap te binnen. We zouden hem samen met zijn team willen uitdagen hun rol als 'institutional entrepreneurs'⁹ nog wat verder op te rekken. Hun ondernemerschap blijkt al uit de *vormen* waarin zij het instituut 'kerk' innoveren: KenHem is conglomeraat van frisse, innovatieve ondernemingen die een heel nieuwe manier van gemeenteopbouw laten zien. We zouden hen willen uitnodigen om daarnaast ook de *inhoud* van hun missie als 'entrepreneurs' te benaderen: wat betekenen woorden als 'redding', 'discipelschap' en 'koninkrijk' vandaag de dag voor de inwoners van Kernhem? Zijn daar nieuwe woorden voor te vinden die de strekking van het begrip overeind laten, maar tegelijk de essentie dicht(er)bij brengen? Hoe kan de geloofstaal - het 'vakjargon' uit het domein van zingeving - in verbinding gebracht worden met de taal die klinkt in de domeinen van zorg en zaken? Welke transformatie brengt dat teweeg? Wat betekent dat voor de verwachtingen én teleurstellingen die KenHem heeft ten aanzien van de realisatie van de missie?

Als Visser en zijn team juist ook in dit proces samen weten op te trekken *met* de wijkbewoners, raakt de plant van KenHem wellicht nog steviger geworteld in de context van KenHem dan zij al is. En hoe steviger geworteld, hoe krachtiger de bloei...

⁸ Vgl Sake Stoppels, *Heil zien in missionaire initiatieven. Een zoektocht naar de theologie achter nieuwe vormen van geloofsgemeenschap*, Ede 2019. Zie

https://www.researchgate.net/publication/333949062_Heil_zien_in_missionaire_initiatieven_Een_zoektocht_naar_de_theologie_achter_nieuwe_vormen_van_geloofsgemeenschap (8 januari 2020)

⁹ Zie Gladys Daniel, Gerardo Marti, *The deconstructed church - understanding emerging christianity*, Oxford 2014

Nadine van Hierden is docent organisatiekunde bij het Centrum voor Beroepsvorming en Spiritualiteit, verbonden aan de Protestantse Theologische Universiteit.

E: b.van.hierden@pthu.nl

Sake Stoppels is lector Theologie aan de Christelijke Hogeschool te Ede en wetenschappelijk beleidsmedewerker binnen de Dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk in Nederland. Hij is lid van de redactie van Inspirare.

E: sstoppels@che.nl